

УДК 782.1 : 784.071.2 (477.54-25) «19»
ORCID 0000-0001-7935-8707

Марія Касьяненко

*Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського*

ХАРКІВСЬКЕ КОЛО Є. С. МІРОШНИЧЕНКО

Касьяненко М. А. Харківське коло Є. С. Мірошніченко. У статті розглянуті творчі та особисті контакти Євгенії Семенівни Мірошніченко у місті Харкові. Мірошніченко – видатна оперна співачка, професор, народна артистка України – харків’янка. На своєму походженні із знатного міста вона завжди акцентувала увагу. Середовище, коло оточення, в якому народжується людина має рушійну дію на становлення її особистості. Духовні та інтелектуальні надбання передаються крізь попередній досвід старшого поко-

ління. Феномен творчої успішної особистості полягає у вигідно вистроєній сітці знайомих та друзів. Чи вона виникає самостійно, чи є результатом клопітливої праці, одне зрозуміло, що явище створення зв'язків – оплот успішної цивілізації. У межах даної статті виконано спробу визначення значимості спілкування з харківським колом, що проявляється в декількох аспектах: *творче зростання* – харківський період, та *відчуття “малої батьківщини”*, яке зберігалось протягом життя, завдяки спілкуванню із земляками і постійному поверненню – гастролям – на батьківщину.

Ключові слова: Євгенія Мірошніченко, середовище, суспільство, Харків, харківське коло, спів, оточення.

Касьяненко М. А. Харьковский круг Е. С. Мирошниченко. В статье рассмотрены творческие и личные контакты Евгении Семеновны Мирошниченко в городе Харькове. Мирошниченко – выдающаяся оперная певица, профессор, народная артистка Украины и харьковчанка. Именно на своем происхождении из знатного городаона акцентировала внимание, рассказывая о себе. Среда, окружение, в котором рождается человек создает движущее действие на становление его личности. Духовные и интеллектуальные достижения передаются через предыдущий опыт старшего поколения. Феномен творческой успешной личности заключается в выгодно выстроенной сетке знакомых и друзей. Возникает она самостоятельно или является результатом кропотливой работы, одно понятно, что явление возникновения связей – оплот успешной цивилизации. В статье выполнена попытка определения значимости общения с харьковским кругом, что проявляется в нескольких аспектах: *творческий рост* – харьковский период, и *ощущение «малой родины»*, которое сохранялось в течение жизни, благодаря общению с земляками и постоянному возвращению – гастролям – на родину.

Ключевые слова: Евгения Мирошниченко, среда, общество, Харьков, харьковский круг, пение, окружение.

Kasianenko I. Kharkiv Circle Ye. S. Miroshnichenko

Introduction: The article describes creative and personal contacts of Evgeniya Semenivna Miroshnichenko in the city of Kharkiv.

On the 12th June 1931 a little red-haired girl was born in a working-class family in Radyanskoe, a small village near the province of Kharkov. Before long this

little girl became one of the leading figures in the world of music in Ukraine and around the globe. Evgheniya Mirashnichenko's path in life was a difficult one but everything she experienced contributed to her becoming a successful opera singer, actress and educator.

Evgheniya Miroshnichenko (1931–2009) was a Ukrainian opera and chamber singer, internationally famous for her coloratura soprano voice. She was called “the singer everyone must see” on account of her vocal technique and her talent for dramatic acting. She graduated from the Kiev Conservatory in 1957 and made her debut in the Kiev Opera Theater as Violetta in the opera “La traviata” of Giuseppe Verdi. In 1961 Miroshnichenko worked in Milan in La Scala under the direction of Elvira del Edalگو. In 1980, Miroshnichenko became a teacher at the Kiev conservatory, and 1990 she obtained the status of professor of Vocal Studies at the Kiev Conservatory. Many of her students became well-known opera singers in Ukraine and worldwide.

Many people wrote about her during her lifetime: Henadii Kabka's interviews, recorded memories of the singer herself, general overview of her life and works found a place in the textbook by Valentyna Antoniuk “Vocal Pedagogy (Solo Singing)”, biographical book by Tetiana Shvachko “Yevheniia Miroshnychenko”. With time, the actress has become more known as a talented teacher, through the success of her students. She has left a rich legacy: cultural, artistic, human, but most importantly the living artistic “organism”, that breathes, sings, feels – “Miroshnychenko Class”. This are her students inspired by the true maternal attitude of their Teacher.

The individual consist of personal experience with different social groups and mentality of the place, where he/she grew up. A vast number of creator's works have been evolved from sad flashbacks from childhood and family home. Thus, attention should be really drawn to childhood and social circle, while studying or just becoming familiar with the person. Because social circle, where the individual is born, has a destructive capacity on the formation of personality. Mental and intellectual skills acquisitions are transmitted through previous experience of the senior generation. With age, the social impact on a person changes, thus, the micro-community (family, friends, teachers, that is the close environment of the person) assumes the nature of macro-community (a country with its social and economic peculiarities, mentality, values and region, a city or village where the child resides, etc.).

The concept of location and identification is a term introduced by Harold Proshansky – the environmental psychologist and director of the City University of New York, which represents a structure of self-identity, comprising its perception of the surrounding physical world. American psychologists studying ecological psychology, state that the environment – a city, nature, people – have a crucial influence on the formation of the individual. The location has an exceptional impact on the emotional sphere of the human body. As an example of such phenomenon is the family circle, the internal and external demonstration of which is a reflection of the mentality of the country and the city, where Evgeniya Semenivna Miroshnichenko resides – opera singer, professor, people’s artist of Ukraine and native of Kharkiv. It was her origin from the noble city, which the teacher always stressed when talking about herself. Despite the fact that most of her life Miroshnichenko was in Kyiv working at the National Opera House of Ukraine named after Taras Shevchenko and Petro Tchaikovsky National Music Academy, the birthplace played a major role in the formation of the famous character of the singer. After moving to the capital, Evgeniya Semenivna lost, and then gained a lot of like-minded people and friends who still have shown their warm feelings to her.

Subject. The research subject is Kharkiv social circle of Evgeniya Semenivna Miroshnichenko, its definition and exploring the significance.

Method. We used the comparative and biographical method in this study. First of all, we discovered and described the Kharkiv circle. Eventually, they were divided into two main aspects and determined their significance in the creative destiny of Evgeniya Miroshnichenko.

Results. Thus, the environment created by little dreamer Evgeniya Semenivna Miroshnichenko herself is divided into two aspects: *creative growth* and *the sense of “small homeland”*. It would be appropriate to consider such division from a chronological point of view.

Creative growth, that is the period from the birth till the moving to Kyiv for the study had formed the backbone of *Kharkiv circle*, which includes mother and sisters, Zynovii Zahranynnyi, Vasyl Tretiak, Kostintyn Shash, Vitalii Huberenko.

The sense of “small homeland”, started from the beginning of study on Kyiv, is duly reflected in the images of Volodymyr Zolotukhin, Mykola Stetsiun, Nataliia Babich and Valentyna Arkanova.

It is these aspects, which formed the Kharkiv circle, which in turn shaped the personality of Miroshnichenko as a people’s favorite, incredible singer, teacher

of no mean ability and a stout-hearted woman. The role of Kharkiv environment in these metamorphoses is main and decisive. It can be said that the circle of “Miroshnichenko’s people” or so-called “*miroshnichenkivtsi*” built by Evgeniya is developing and growing independently even after the death of the creator as a well-built monopoly.

Conclusion. The topic of the phenomenon of the Kharkiv circle of Evgeniya Miroshnichenko has a great potential for development and requires a detailed study. An analysis of the quantity, quality, and systematization of acquaintances will help in a detailed study of the creative personality of Evgeniya Semenivna.

Key words: Evgeniya Miroshnichenko, environment, society, Kharkiv, Kharkiv circle, singing.

Постановка проблеми. Відомо, яку значну роль в житті творчої людини грає соціальне середовище, в якому вона мешкає, аура міста, де вона народилась, зростала, робила перші кроки в обраній професії. Про митців дуже багато можуть розповісти його домашнє оточення, дружба с іменитими земляками і навіть короткі зустрічі з людьми, які зіграли значну роль в їх житті. Євгенія Семенівна Мірошніченко – оперна співачка, професор, народна артистка України та харків’янка. Саме на своєму походженні із знатного міста вона завжди акцентувала увагу, розповідаючи про себе. Хоча більшість свого життя Мірошніченко перебувала у Києві працюючи в Національному оперному театрі імені Т. Г. Шевченка та Національній музичній академії імені П. І Чайковського, саме батьківщина зіграла головну роль у становленні творчої особистості співачки. Та вже після переїзду до столиці Євгенія Семенівна залишила, а згодом і здобула багатьох однодумців та друзів, які мережать свої теплі почуття до неї і до сих пір.

Дослідивши відносини між харків’янами та найвідомішою оперною співачкою України, можливо буде відкрити одну із таємних завіс життя Мірошніченко.

Зв’язок із науковими чи практичними завданнями. Робота виконана в межах дисертації «Життя та творчість Є. Мірошніченко: джерелознавчий аспект», тема якої затверджена на засіданні кафедри історії української та зарубіжної музики, Протокол № 4 від 26.11.2015 року.

Актуальність теми обумовлена недостатнім рівнем дослідження харківського періоду життя Євгенії Семенівни Мірошниченко та кола її спілкування, що є важливим фактором у творенні повноцінного образу Євгенії Семенівни як людини, у котрої був відсутній ареал публічності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні, досліджень, присвячених творчій особистості Євгенії Мірошниченко, напрочуд мало. Основним джерелом відомостей про співачку є монографія кандидата мистецтвознавства Тетяни Швачко, яка носить біографічний характер. Безпосередньо про харківський період у монографії не багато інформації, в хронологічному порядку описано, зі слів Мірошниченко, як вона потрапила у Харків та ремісниче училище, про тутешні правила життя та знайомство з музикою через Зиновія Заграничного. Зовсім мало відомостей про харківський період і в архівних матеріалах Національного оперного театру України, архівних документах з фондів держаних архівів України (у Києві, Харкові), трохи більше в архівних матеріалах відділу газетної періодики, у спогадах сучасників, студентів, рідних, записах інтерв'ю. Відомості про життя та творчість Євгенії Семенівни розглянуті у контексті харківського періоду виділяють харківське як особливе коло спілкування.

Мета статті визначити творчі та особисті контакти Євгенії Семенівни Мірошниченко у місті Харкові, дослідити їх вплив на формування особистості співачки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Людина лише в суспільстві може досягнути того виняткового становища, яке їй призначила сама природа. Не будь цивілізації, людина була б найпримітивнішою і нерозумною істотою.

Г. Ітард

Соціальне середовище як фактор розвитку особистості. Суспільне оточення, в якому народжується людина, має рушійну дію на становлення її особистості. Духовні та інтелектуальні надбання передаються крізь попередній досвід старшого покоління. З віком соціальний вплив на людину змінюється, таким чином, мікросоціум (сім'я, друзі, педагоги – близьке оточення людини) набуває характеру макросоціуму (країна з її суспільними та економічними особливостями).

ми, менталітетом, цінностями та регіон, місто чи село, де проживає дитина тощо). В якості прикладу цього явища можна розглянути родинне коло, внутрішній та зовнішній прояв якого є віддзеркаленням ментальності країни та міста, де він проживає [12].

Концепція місцевості-ідентифікації – термін, який ввів Гарольд Прошанскі (екологічний психолог та директор Міського університету Нью-Йорка) та означає структуру самоідентифікації особистості, що складається з її уявлення про навколишній фізичний світ. Американські психологи, вивчаючи екологічну психологію, стверджують, що навколишнє середовище – місто, природа, люди – мають визначальну дію на становлення особистості. Винятковий вплив має місцевість на емоційну сферу людського організму. Світогляд та світосприйняття зароджуються від середовища, кола оточення. Відчуття, ідеї та уявлення формуються через спогади, сховані у потаємних куточках нашої пам'яті. Люди, ототожнюючи себе із середовищем зростання, піднімають самооцінку та відчувають комфорт [11].

Таким чином, можна сказати, що суспільство створює нас, а ми – суспільство. Феномен творчої успішної особистості полягає у вигідно вистроєній сітці знайомих та друзів. Чи вона виникає самотійно, чи є результатом клопітливої праці, одне зрозуміло: явище створення зв'язків – це оплот успішної цивілізації.

В наш час, епохи менеджерів та малого бізнесу, ці питання активно вивчаються психологією спілкування. Так, серед засновників цього наукового напрямку були Дейл Карнегі та Роберт Кіосакі, які все своє життя присвятили розробці даної теми. Однією з послідовників відомих психологів стала Кейт Феррацци, автор книги «Ніколи не їжте наодинці та інші секрети успіху завдяки широкому колу знайомств».

Узагальнюючи попередню інформацію, можна зробити висновок, що успішність людини залежить від інтелектуального і фінансового рівня оточення та сприятливої місцевості.

Усі ці ствердження підлягають частому спростуванню у мистецтві. Виявляється, що творча особистість, всупереч середовищу, знаходиться у постійному самотійному пошуку найбільш сприятливого кола спілкування. Прикладом протистояння творчої особистості суспільству може бути творче життя Євгенії Мірошниченко.

У даній статті розглянуто зв'язки Євгенії Мірошниченко з харківським середовищем, показано його вплив на становлення творчої особистості співачки, на формування відчуття «малої батьківщини», яке зберігалося протягом усього її життя.

Творче зростання. Народна артистка України, Герой України, лауреат премії Т. Г. Шевченка, оперна співачка та педагог Євгенія Семенівна Мірошниченко народилася теплим літом 1931 року у селі Графському (Перше Радянське) Вовчанського району Харківської області у родині шофера та працівниці Сільпо [2]. Повоєнне голодне дитинство, смерть батька залишили слід у характері маленької дівчинки. У 1943 році мати відправляє її та старшу сестру Людмилу на навчання у Спеціальне жіноче ремісниче училище радіосправи до Харкова. Навчання там – ще одне випробування на тернистій життєвій стежці Євгенії Семенівни. «Контингент – найрізноманітніший. До училища потрапляли дівчата і шістнадцяти, і вісімнадцяти років із кримінальним минулим, яких “відловлювали” на всіляких “малинах”, збирали по вокзалах безпритульних. У їхніх чоботах знаходили фінки (ножі), сигарети...» [17, с. 15]. Зрозуміло, що серед понівечених доль та озлоблених сердець мало місце й таке неприємне явище як дідівщина. У кімнаті проживало по 9–10 дівчат, крім цього панував воєнний режим навчання: «були поділені на загони, роти, взводи, у кожного підрозділу – свій командир» [17, с. 15]. Такий життєвий лад рано чи пізно приводив до перевиховання, але старша сестра Жені – Люся, не витримавши такого відношення, після семи місяців навчання утекла додому. Із особистої розмови із Людмилою Мірошниченко, яка на даний час живе у Харкові, стало відомо, що згодом вона вивчилася у Вовчанську на медсестру та працювала по професії. Діти та онуки старшої сестри Люсі живуть у Харкові та працюють на заводі імені Малишева, який так любила навідувати із концертами Євгенія Семенівна, «як правило, вона сама вела ці імпровізовані зустрічі, розповідала про особливості співочих голосів, про виконувані твори» [15] – ділився враженнями колишній працівник заводу.

Харків 1940-х років – це сорок шість науково-дослідницьких інститутів. Дуже багато видатних вчених та педагогів направляли свої сили на виховання молодих кадрів задля розвитку науки, культури

тощо. Невпинно набирав славу, створений у 1925 році на базі оперного театру, Державний академічний театр опери і балету імені М. Лисенка, плекавши молоді таланти, такі як Борис Гмиря¹.

Саме в цей час доля знайшла дванадцятирічну Євгенію Мірошніченко в обличчі видатного Харківського композитора та педагога Зиновія Заграничного². Серед важкого навчання в училищі Женя тоді вже знайшла заняття собі по душі – танцювальний гурток, та плекала мрію стати балериною, але досвідчений педагог зумів заохотити дівчинку до занять співом. Таким чином, Євгенія Семенівна стала хористкою П'ятого ремісничого училища. Це був початок, а через дванадцять років у своєму листі до такого близького педагога, будучи студенткою Київської консерваторії Женя відверто розповідала: «... если бы не Вы, то кто знает была бы я здесь? Наверняка работала бы сейчас на одном из заводов и никто бы и не задумался что у меня есть талант? А ведь столько Вы со мной возились! Я только вспоминаю, капризам моим не было конца и все Вы терпели, только лишь теперь я начинаю понимать какой заботой я была окружена, как со мной нянчились, а я этого не хотела понимать» [10, с. 1]. З цього часу розпочалися багаточисленні виступи та концерти, які у майбутньому, будуть основною складовою життя Євгенії Мірошніченко.

У 1948 році, окрім післявоєнних голоду та бідності, родину Мірошніченків наздогнало іще одне горе, Сусанну Єгорівну (мати співачки) звинуватили у розтраті та приговорили на десять років тюрми. На щастя, через вісім місяців справу передивилися та невинну жінку відпустили. Проте, Євгенія Семенівна, через вроджену загостреність

¹ Борис Романович Гмиря(1903–1969) – видатний український оперний і камерний співак (бас). Народний артист СРСР (1951), лауреат Сталінської премії (1952). У 1939 році з відзнакою закінчив Харківську консерваторію. Навчався вокалу у відомого педагога Павла Голубева, учня славнозвісного Федеріко Бугамеллі.

² Зиновій Давидович Заграничний (1900–1966) – хоровий диригент, композитор, педагог. Засл. арт. УРСР. 1942–65 – художній керівник самодіяльності трудових резервів у Харкові, з хором якої брав участь у Всесвітньому фестивалі молоді та студентів у Москві (1957). За сумісництвом від 1929 викладав у Харківському музично-драматичному інституті (згодом ХНУМ ім. І. П. Котляревського): від 1949 – завідувач кафедри хорového диригування, водночас 1936–41 – керівник оперної студії та 1939–62 – хору Університету.

почуттів самопожертви та відповідальності, до того часу вже забрала Зою (молодша сестра) до себе в училище. На той час вона була ще надто маленькою і по віку не могла бути прийнята до навчання, але Женья і тут не відступила й добилася свого [2]. А її старша сестра Людмила на той час вже була заміжня та проживала в Харкові, дівчата часто їздили до неї в гості [7]. Родина Мірошніченків була напрочуд дружньою та талановитою. Батько, по словам Людмили Мірошніченко, умів грати «на усіх інструментах», мати мала красивий та сильний голос, а маленька Зоя – не аби який талант до співу, проте кар'єра співачки її не вабила.

Окрім родини, Євгенія Семенівна плекала вірну любов до друзів, талановитих митців, які тягнулися до неї, а вона до них. *Харківське коло* Мірошніченко – це композитори Володимир Золотухін³ та Микола Стецюн⁴, хормейстер Наталія Бабіч⁵, оперні співаки Костянтин Шаша⁶, Валентина Арканова⁷ та багато інших. Композитори Віталій Губаренко⁸ та оперний співак Василь Третяк⁹, познайомилися з Женею ще тоді, коли разом співали у хорі Зиновія Давидовича Заграничного. Потаємна мрія композитора – стати оперним співаком – і дала змогу та натхнення до написання композитором напрочуд чут-

³ Володимир Максимович Золотухін (1936–2010) – український композитор. Народний артист України (1996). Лауреат премії ім. І. Слатіна (1995), ім. Б. Лятошинського (1997). Професор (1989). Член Національної спілки композиторів України. Закінчив Харківську консерваторію (1963, клас Д. Клебанова).

⁴ Микола Григорович Стецюн (1942) – сучасний український композитор, музично-громадський діяч, член Національної спілки композиторів України. Заслужений діяч мистецтв України.

⁵ Наталія Андріївна Бабіч (1938) – радянський та український хормейстер, педагог, музично-громадський діяч. Заслужений діяч мистецтв України.

⁶ Костянтин Григорович Шаша (1929) – оперний співак, Народний артист України, професор.

⁷ Валентина Федорівна Арканова (1934–2013) – радянська та українська оперна співачка (колоратурне сопрано), педагог. Народна артистка України.

⁸ Віталій Сергійович Губаренко (1934–2000) – відомий український композитор, член Спілки композиторів зробив значний вклад у розвиток оперного мистецтва України ХХ століття.

⁹ Василь Яковлевич Третяк (1926–1989) – український радянський співак (драматичний тенор), Народний артист СРСР (з 1980 року).

тевих вокальних творів. «Я не знав вагань у виборі свого музичного шляху. Тоді у Харкові існував композиторський відділ у музичному училищі, куди я витримав екзамени у сімнадцятирічному віці. Правда, якийсь час була мрія займатися вокалом. Я, співав у хорі, дружив із багатьма вокалістами і трошки їм заздрив. Але мої бажання щодо вокальної освіти не знайшли підтримки у відомого в Україна вокального педагога Тамари Веске, що тоді була директором музичного училища. Вона вважала за краще для мене зосередити увагу на заняттях композицією [6, с. 195].

Пройде трохи більше двох десятків років від дня знайомства двох видатних митців і 29 листопада 1972 року Євгенія Мірошніченко заспіває прем'єру моноопери Віталія Губаренка «Ніжність». Тоді, у газетах писали про безкрайній талант співачки: «у виконанні Мірошніченко це була сама любов, безмежна у своїй ніжності, вічно юна і вічно прекрасна» [17, с. 173]. Безумовним проявом долі стало й те, що в Національній опері України, створюючи традиції, Кохану із опери «Ніжність» співала Оксана Терещенко – учениця Євгенії Семенівни [5, с. 186].

Окрім хору трудових резервів Василя Третьяка та Євгенію Мірошніченко пов'язала сумісна робота у Київському оперному театрі та у Національній музичній академії України. Саме із учнем Василя Яковича Михайлом Дідиком співачка завершила кар'єру співачки, 25 травня 1994 року, партією Віолетти (опера Дж. Верді «Травіата»), Михайло співав Альфреда – це був його дебют [17, с. 87]. Євгенія Семенівна стала для молодого співака наставником і другом.

Костянтин Шаша, якому часто доводилося виступати з Євгенією Семенівною у Харківському оперному театрі, говорив про неї наступне: «...в усіх партіях італійського репертуару залишалась тим “українським соловейком”, з символічним образом якого ми і пов'язуємо насамперед її неповторну особистість» [15].

Першого вчителя з вокалу Євгенії Семенівни – Єлизавету Наумовну Герман – пам'ятає Г. І. Ганзбург, котрий, згадуючи свої дитячі роки, розповідає цікаві факти з її життя. «У моєї бабуськи (пианистки) была старшая подруга Лиза Герман (певица, лирическое или лирико-колоратурное сопрано). Они дружили еще с довоенного периода

и бабушка время от времени помогала ей в качестве концертмейстера. Имя я крепко запомнил, потому что она его комментировала так: “В отличие от Лизы из «Пиковой дамы», я вышла замуж за своего Германа, взяла его фамилию и стала Лизой Герман”». Приблизно в 1962–65 роках Григорію Ізрайловичу Є. Герман з гордістю розповідала «о своей бывшей ученице Е. Мирошниченко, которая теперь в Киеве выросла в очень хорошую певицу с отличной колоратурной техникой и становится всё более знаменитой. При этом она рассказывала всякие подробности об общении с этой девочкой в ремесленном училище, где царил дух «рабочей среды», далекой от культуры, и надо было не только давать вокальную технику, но и прививать общекультурные навыки».

Відчуття «малої батьківщини» формується у Євгенії Мірошниченко на початку навчання у Києві. Крізь все життя кометою летіла за нею туга за Харковом повертаючи її у знайоме *середовище зростання*. Рефлексія народжувала нові знайомства, які вона ж і зберігала якомога довше. Це явище було незмінним та з віком лише загострювалося. Рідне місто та його представники були у найвищому рангу відносин, для них двері завжди були відчинені.

З легкістю відкривали двері у клас Марії Едуардівни¹⁰, де працювала Євгенія Семенівна представники Харківської композиторської школи. Співачка з радістю вивчала їхні твори, нерідко давала вокально-технічні підказки, щодо мелодійної лінії. Романси «Вишиванка» Миколи Стецюна та «Бахчисарай» Володимира Золотухіна були її улюбленими, тому почути їх можна було часто, у виконанні талановитих учениць на екзаменах у Києві і на концертах класу в Харкові.

Валентина Арканова – солістка Харківського оперного театру, колоратурне сопрано, звичайно, вважалась конкуренткою Мірошниченко. Проте їхня дружба, яка зародилася коли співачки були ще студентками з роками лише укріплювалась, а відчуття суперництва до-

¹⁰ Марія Едуардівна Донець-Тесейр (1889–1974) – оперна співачка (колоратурне сопрано) і педагог, заслужений діяч мистецтв УРСР, Народна артистка УРСР (1965). Автор методики виховання колоратурного сопрано, вчитель Євгенії Семенівни Мірошниченко.

помагало у творчому зростанні. Ось як розповідала про їхню дружбу Валентина Федорівна: «Нельзя сказать, что она была безоблачной – мы обе очень экспансивные и не лезли, когда надо, за словом в карман. Но это выросло, скорее, в творческое соперничество: мне всегда хотелось понять секреты Жененого вокала и петь еще лучше» [14]. Євгенія Семенівна завжди з увагою відносилась до усіх людей, дуже болюче переживаючи несправедливість, співачка кидала усі сили задля подолання її. Прикладом цього є розповідь Валентини Арканової: «Ее пониманию и заботе можно было удивиться. Как-то я жила в Киеве больше месяца, будучи председателем экзаменационной комиссии в консерватории. Но поселили меня не в гостинице, а в плохо оборудованной квартире на Оболони, фактически в общежитии. Я слова не успела сказать, как посыльный от Жени привез мне все, что только можно было пожелать – от магнитофона и кастрюлек до туалетной бумаги. Для нее это было в порядке вещей, никакой особой благодарности она и не ждала. У нее было большое и горячее сердце» [14].

Одним із найсильніших «рефлексійних» знайомств Мірошниченко стала дружба з Наталею Бабіч. Їх познайомив Зиновій Давидович Загранічний у 1964 році під час репетиції концерту на сцені палацу культури – ввечері того ж дня Наталя Андріївна вже сиділа у гримерній кімнаті Жени з трепетом спостерігаючи за гримуванням та перевтіленням харків'янки у Травіату. Доказом безпосередності характеру Євгенії Семенівни служить і той факт, що 22 жовтня 1991 року Наталя Андріївна стала її хресною матір'ю, що безперечно закріпило їхні відносини на все життя [2].

Магнетизм Євгенії Семенівни був колосальної сили, безпосередність у житті та на сцені – найважливіша риса характеру митця, яку доволі складно не загубити. Тому, багато людей самі тягнулися у близьке коло, одночасно відкритого та таємничого генія. Дружбу із харківським колом співачка плекала та примножувала усе життя, не зважаючи на гастролі та рідкісні зустрічі.

Змінюючи середовище під себе та сміливо привертаючи увагу близького серцю спілкування Євгенія Семенівна будучи не музикантом стає солісткою хору трудових резервів та здобуває дружбу талановитих митців. Проте, що придає їй сил деформувати колективну

свідомість суспільства і свою? Звідки у неї ця тендітна, проте сталевана віра у себе? Шукаючи відповідь, слід звернути увагу на середовище зростання, про яке пише І. С. Драч: «...речь идет не о “духе Харькова” и не о параметрах его духовного бытия, без которого онтологическая глубина города не может быть понята, скорее – это попытка задержаться на поверхности, ухватить мимолетное ощущение харьковского как некоего вибрирующего поля отношения к миру, к бытию, к человеку, к себе самому, то есть очертить пунктиром, охарактеризовать ауру города, которая высвобождается в момент обнаружения сущности и при ближайшем пристальном рассмотрении рассеивается» [4, с. 20]. Так само і з феноменом творчої особистості Мірошниченко – на відстані вона здається такою зрозумілою, близькою, але з наближенням ускладняється до абсолютного, безкінечного, невловимого.

Євгенія Семенівна регулярно поверталася до Харкова з гастролями. На початку кар'єри це були виступи в спектаклях у Харківському оперному театрі, потім сольні концерти, згодом вона привозила своїх учнів, які давали концерти та співали у спектаклях. Спогади солістки Харківського театру опери та балету Т. Павлюк¹¹: «Євгенія Семенівна – мій педагог співу у класі Київської консерваторії, улюблений вчитель у мистецтві і в житті. У неї, у свою чергу, була теж чудова вчителька – колишня солістка Харківської опери М. Донець-Тессейр. Тож “секрети” співу мені дістались у спадщину від покоління фундаторів нашого мистецтва. Євгенія Семенівна підбирає учнів у свій клас сама, і для мене було великим щастям потрапити в число її одинадцяти обранців. Хочу сказати, що бути ученицею Мірошниченко дуже важко. Проте уроки співу тривали й на виставах за її участі. Через деякий час я дебютувала і її улюбленій ролі Віолетти в опері “Травіата” Верді на сцені Харківського оперного. Може, це сентиментально, але свою доньку я назвала Євгенією – на честь улюбленого педагога» [15].

Тема харківських гастролей Мірошниченко залишається не вичиненою досі. Архівних даних не залишилося ні в філармонії, ні в оперному театрі, ні в архіві радіо у Харкові. Завдяки досліджен-

¹¹ Т. Павлюк – солістка Харківського національного академічного театру опери та балету ім. М. В. Лисенка

ням Олександра Чепалова¹² вдалося дізнатися декілька дат: 29 березня 1974 року – партія Лючії ді Ламермур в однойменній опері Г. Доницетті; 31 березня 1974 року – партія Віолетти в опері «Травіата» Дж. Верді; 2 квітня 1974 року – партія Джільди в опері «Ріголетто» Дж. Верді у Харківському театрі опери та балету ім. М. Лисенка [16]; 14 червня 1991 року – концерт у супроводі Державного оркестру народних інструментів УРСР [15].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, харківське середовище, в якому протікали дитинство і юність майбутньої прима-співачки, значно вплинуло як на *творче зростання* співачки, так й на формування *відчуття малої батьківщини*, яке згодом, після переїзду в столицю не згасало, а навпаки, ставало ще більш сильним і глибоким.

В харківський період сформувався кістяк *кола спілкування*, в який входила родина (матер та сестри), а пізніше хоровий диригент Зиновій Заграничний, співаки Василь Третяк, Костянтин Шаша, композитор Віталій Губаренко.

В кийвський період Харків як «мала батьківщина» – це більш широке коло друзів, колег, однодумців. Серед них – земляки-композитори Володимир Золотухін, Микола Стецюн, а також Наталія Бабіч, Валентина Арканова.

Роль *харківського середовища* у творчих метаморфозах улюбленої в країні та широко відомої за кордоном оперної співачки ледве не головна, вирішальна. Саме тут були посіяні перші творчі насіння, зроблені перші вирішальні кроки на терені оперного мистецтва, тут Є. Мірошниченко протягом всього свого життя знаходила розуміння і сильну підтримку від друзів та широкого кола шанувальників її блискучого таланту.

Перспективи дослідження теми. Тема *харківського кола* Євгенії Мірошниченко має багато векторів розгляду і кожний з них наблизитиме дослідників до розгадки творчого феномену видатної української співачки.

¹² Олександр Іванович Чепалов (1945) – радянський та український театрознавець, дансолог, театральний критик, педагог, драматург, фотохудожник. Доктор мистецтвознавства (2008). Професор (2010).

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Е. «Нежность» («Письма любви») Виталия Губаренка как жанр монооперы / Екатерина Алексеева // *Наук. вісн. Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського*. — Київ, 2003. — Вип. 32, кн. 4 : Віталій Губаренко: сторінки творчості. Статті, дослідження, спогади. — С. 53–61.
2. Бабич Н. А. *Мой адрес – Советский Союз*. [prosa.ru] / Н. А. Бабич. — Режим доступа : <http://.> — *Мой адрес – Советский Союз*.
3. Бегма В. Слово про композитора / Володимир Бегма // *Наук. вісн. Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського*. — Київ, 2003. — Вип. 32, кн. 4 : Віталій Губаренко: сторінки творчості. Статті, дослідження, спогади. — С. 164–165.
4. Драч І. С. Аура города в камерно-вокальных сочинениях Владимира Птушкина на стихи харьковских поэтов / И. С. Драч / *Збірник наукових праць ХДУМ ім. І. П. Котляревського*. — Харків, 2009. — Вип. 25 : Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. — С. 19–26.
5. Драч І. Чтоб музыка звучала / Драч Ирина / *Наук. вісн. Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського*. — Київ, 2003. — Вип. 32, кн. 4 : Віталій Губаренко: сторінки творчості. Статті, дослідження, спогади. — С. 182–188.
6. Драч І. С. Композитор Віталій Губаренко: формула індивідуальності : Монографія. — Суми : Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, 2002. — 228 с.
7. Касьяненко М. Інтерв'ю з Л. С. Мірошніченко / М. Касьяненко. — Харків, 2018. — [Рукопис].
8. Конопльова Е. О. Сторінки із музичного життя Харкова. — К. : Муз. Україна, 1990. — С. 22–25.
9. Кресак Ю. П. Зиновій Заграничний. — Луцьк : Ред.-вид. відд. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1997. — 80 с.
10. Мірошніченко С. С. Лист до Заграничного З. Д. від 25 січня 1952 року / ЦДАМЛМ України. Ф. 1136. Оп. 1. Спр. 19. 7 арк. Оригінал. Рукопис.
11. Николаева Л. А. Экологическая психология : учеб. пособие / Л. А. Николаева ; Яросл. гос. ун-т им П. Г. Демидова. — Ярославль. : ЯргУ, 2013. — 104 с.
12. Павелків Р. В. Вікова психологія / Р. В. Павелків. — Вид. 2-е, стер. — К. : Кондор, 2015. — 469 с.

13. Чепалов А. И. Записки «призрака оперы» / А. И. Чепалов. — Харьков : Золотые страницы, 2012. — 256 с.
14. Чепалов А. Легенды от горячего сердца: воспоминания об оперной певице, нар. артистке СССР Е. С. Мирошниченко / Валентина Арканова ; лит. запись А. Чепалов // Время. — 2011. — 14 янв. — С. 7.
15. Чепалов О. Відголоси солов'їного романсу : [до ювілею співачки Є. Мірошниченко] / О. Чепалов // Слобід. край. — 1991. — 13 червня.
16. Чепалов О. Її називають “Соловейком” [гасторі в Харкові нар. артистки СРСР Є. Мірошниченко] / О. Чепалов // Вечір. Харків. — 1974. — 30 березня.
17. Швачко Т. О. Євгенія Мірошниченко. — К. : Музична Україна, 2011. — 276 с.

REFERENCE

1. Alekseeva E. «Nezhnost» («Pysmaliubvy») [«Tenderness» («Letters of Love»)] Vytalyia Hubarenka kak zhanr monooperы / Ekateryna Alekseeva // *Nauk. visn. Nats. muz. akad. Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho*. — Kyiv, 2003. — Vyp. 32, kn. 4 : Vitalii Hubarenko: storinky tvorchosti. Statti, doslidzhennia, spohady. — S. 53–61.
2. Babych N. A. Moiadres – Sovetskyi Soiuz [My address is the Soviet Union]. [prosa.ru] / N. A. Babych. — Rezhym dostupa : <http://.> — Moiadres – SovetskyiSoiuz.
3. Behma V. Slovo pro kompozytora [A word about the composer] / Volodymyr Behma // *Nauk. visn. Nats. muz. akad. Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho*. — Kyiv, 2003. — Vyp. 32, kn. 4 : Vitalii Hubarenko: storinky tvorchosti. Statti, doslidzhennia, spohady. — S. 164–165.
4. Drach Y. S. Aura horoda v kamerno-vokalnikh sochynenyakh Vladymyra Ptushkyna na stykhy kharkovskyykh poetov [Aura of the city in the chamber-vocal compositions of Vladimir Ptushkin on poems of Kharkov poets] / Y. S. Drach / Zbirnyk naukovykh prats KhDUM im. I. P. Kotliarevskoho. — Kharkiv, 2009. — Vyp. 25 : Problemy vzaємodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity. — S. 19–26.
5. Drach Y. Chtob muzika zvuchala [That the music sounded] / Drach Yryna / *Nauk. visn. Nats. muz. akad. Ukrainyim. P. I. Chaikovskoho*. — Kyiv, 2003. —

Вип. 32, kn. 4 : Vitalii Hubarenko: storinky tvorchosti. Statti, doslidzhennia, spohady. — S. 182–188.

6. Drach I. S. *Kompzytor Vitalii Hubarenko: formula individualnosti : Monohrafiia [Composer Vitaliy Gubarenko: Formula of Individuality : Monograph]*. — Sumy : Sumskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. A. S. Makarenka, 2002. — 228 s.

7. Kasianenko M. *Interviu z L. S. Miroshnychenko [Interview with L. S. Miroshnichenko]* / M. Kasianenko. — Kharkiv, 2018. — [Rukopys].

8. Konoplova E. O. *Storinky iz muzychnoho zhyttia Kharkova [Pages of the musical life of Kharkov]*. — K. : Muz. Ukraina, 1990. — S. 22–25.

9. Kresak Yu. P. *Zynovii Zahranychnyi [Zynoviy Zahranychnyy]*. — Lutsk : Red.-vyd. vidd. Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 1997. — 80 s.

10. Miroshnychenko Ye. S. *Lyst do Zahranychnoho Z. D. vid 25 sichnia 1952 roku [Letter to the Zagreb Z. D. from January 25, 1952]* / TsDAMLM Ukrainy. F. 1136. Op. 1. Spr. 19. 7 ark. Oryhinal. Rukopys.

11. Nykolaeva L. A. *Ekolohycheskaia psykholohyia : ucheb. posobyie [Ecological psychology : study allowance]* / L. A. Nykolaeva ; Yarosl. hos. un-tim P. H. Demydova. — Yaroslavl : YarHU, 2013. — 104 s.

12. Pavelkiv R. V. *Vikova psykholohiia [Age psychology]* / R. V. Pavelkiv. — Vyd. 2-e, ster. — K. : Kondor, 2015. — 469 s.

13. Chepalov A. Y. *Zapysky «pryzraka operi» [Notes of the «phantom of the opera»]* / A. Y. Chepalov. — Kharkov : Zolotie stranyts, 2012. — 256 s.

14. Chepalov A. *Lehendi ot hariacheho serdtsa: vospomynanyia ob opernoi pevytse, nar. artystke SSSR E. S. Myroshnychenko [Legends from the hot heart: memories of the opera singer, People's Artist of the USSR E. S. Miroshnichenko]* / Valentyna Arkanova ; lyt. zapys A. Chepalov // Vremia. — 2011. — 14 yanv. — S. 7.

15. Chepalov O. *Vidholosy solovinoho romansu : [do yuvileiu spivachky Ye. Miroshnychenko] [Echo the nightingale romance : [to the anniversary of the singer E. Miroshnichenko]* / O. Chepalov // Slobid. krai. — 1991. — 13 chervnia.

16. Chepalov O. *Yii nazyvaiut "Soloveikom" [hastori v Kharkovi nar. artystky SRSR Ye. Miroshnychenko] [It is called «The Nightingale» [in Kharkov in the bulletin. actress of the USSR E. Miroshnichenko]* / O. Chepalov // Vechir. Kharkiv. — 1974. — 30 bereznia.

17. Shvachko T. O. *Yevheniia Miroshnychenko [Eugenia Miroshnichenko]*. — K. : Muzychna Ukraina, 2011. — 276 s.